

Література:

1. Колдулаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. — К.: «Самміт-Книга», 2009. — 272 с.: іл. — (Серія «Інклюзивна освіта»).
2. Інформаційний бюлетень Міністерства освіти. — К.: 2009. — 451 с.
3. Кремень В.Г. Поступ до нової філософії освіти в Україні / Розвиток педагогічної і психологічної наук. — Харків, 2002. — Ч.І. — С.9-23.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Педагогічна газета. — 2001. — №7 (85).

УДК: 376.1.056.262:376.044 «406»:001.895

Рецензент
Засенко В.В.,
доктор педагогічних наук,
професор, член-кореспондент НАН України

ПЕРСПЕКТИВНІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ НЕПЕРЕРВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ І МОЛОДІ З ГЛИБОКИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Васіла Л.С.
м. Київ

У статті розкриваються актуальні проблеми перспективних наукових досліджень в галузі неперервної освіти осіб з глибокими порушеннями зору, серед яких виділяються наступні: оновлення змісту неперервної освіти, рання корекційна допомога дітям з вадами зору, психолого-педагогічний супровід цих дітей на різних вікових етапах розвитку, інтегроване, професійне і профільне навчання.

Ключові слова: наукові дослідження, неперервна освіта, особи з глибокими порушеннями зору.

В статті розкриваються актуальні проблеми перспективних наукових досліджень в області освіти осіб з глибокими порушеннями зору, серед яких виділяються наступні: оновлення змісту неперервної освіти, рання корекційна допомога дітям з вадами зору, психолого-педагогічний супровід цих дітей на різних вікових етапах розвитку, інтегроване, професійне і профільне навчання.

Ключевые слова: научные исследования, непрерывное образование, лица с глубокими нарушениями зрения.

In the article the issues of the day of scientific researches revealed in area of continuous education of persons with deep visual impairments, which the followings are selected among: update of maintenance of continuous education, early correctional help to the children with visual impairments, psychological-pedagogical support of these children on the different developmental age-old stages, integrated professional and type studies.

Keywords: children with visual impairment, correctional lessons, tasks, contents, activities and their peculiarities.

й подальшу соціалізацію. Корекційні заняття забезпечують не лише виправлення порушень психофізичного розвитку, а й забезпечують вплив на особистість в цілому з метою досягнення позитивних результатів в її навчанні, вихованні та інтеграції у суспільство. Варто відмітити, що спеціальні школи в основному забезпечені сучасними навчально-методичними матеріалами, які розроблені у відповідності до вимог сьогодення.

Однак, ізольованість дітей з психофізичними порушеннями в спеціальних школах-інтернатах призводить до відчуження сім'ї від виховного процесу; соціальної інфантильності учнів; обмеженості розвитку життєвих компетенцій. Окрім цього недостатня соціально-практична спрямованість навчального процесу в закладах сегрегованого типу зумовлює низький рівень сформованості соціально-побутової компетентності школярів, а труднощі емоційного та особистісного розвитку учнів, неадекватні уявлення про свої якості, здібності й можливості виявляються у результаті незадовільної особистісної орієнтованості навчально-виховного процесу.

Варто зауважити, що система спеціальної освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку була і залишається достатньо ефективною за якістю як навчально-виховної, так і корекційної роботи. Водночас, існує потреба у виробленні нових підходів до освіти дітей цієї категорії, що більшою мірою задовольняли б потреби їхнього розвитку, покращували процеси абілітації та реабілітації, формували адаптовану особистість, допомагали інтегруватися в суспільство.

Останнім часом в Україні вживаються заходи не лише для того, аби зберегти набутий досвід спеціальної освіти, а й примножити сучасні технології корекційно-компенсаційної роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, створити умови для реалізації їхнього права на вибір типу навчального закладу, змісту та форм навчання. Науковці і практики плідно працюють у напрямі — організаційного, методичного і кадрового забезпечення навчання цієї категорії дітей, який відображає вимоги сьогодення і спрямований на реалізацію можливості дітей з порушеннями психофізичного розвитку здобувати якісну освіту нарівні зі здоровими однолітками. Серед умов формування цієї системи слід виокремити: забезпечення можливості вибору освітнього закладу та навчальної програми у відповідності з індивідуальними особливостями дитини; здійснення стимулювання досягнень дітей у різних сферах діяльності; забезпечення їх соціально-педагогічного захисту та ін.

Реорганізація й оновлення національної системи педагогічної освіти відбувається на основі принципів демократизації, гуманізації та модернізації, визнання права кожної дитини на одержання освіти, адекватної її пізнавальним можливостям. Це спонукає до пошуку оптимальних шляхів її реформування з метою повної соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку, їх інтеграції у суспільство.

Стрижильовим напрямом складного комплексу проблем актуальних наукових досліджень в галузі неперервної освіти дітей і молоді з глибокими порушеннями зору на сучасному етапі реформування системи освіти в цілому продовжує виступати гуманізація та демократизація змісту, методів та організаційних форм її здійснення. Якщо демократичні перетворення поступово набувають стійкого характеру, то стан гуманізації процесу навчання, всебічного і гармонійного розвитку дітей з вадами зору, правового і соціального захисту, забезпечення умов для отримання однакової зі здоровими однолітками освіти залишається далеко не вирішеним.

Виникає необхідність включення спеціальної освіти в більш широку соціальну структуру, подальше її вдосконалення в напрямку приведення змісту і технологій у відповідність з освітніми потребами даної категорії осіб та їх можливостями, посилення уваги до розробок нових форм допомоги в опануванні складних сфер життєдіяльності.

Для розв'язання цієї глобальної мети подальшого розвитку системи спеціальної неперервної освіти осіб з порушеннями зору та її наукового і навчально-методичного забезпечення потрібне чітке окреслення тих проблем, які виникають і виникатимуть на шляху її розвитку, які зумовлюватимуть пошуки інноваційних технологій і нових форм навчання освітніх і корекційно-реабілітаційних послуг. У контексті цих пошуків актуальними залишаються питання постійного оновлення змісту всіх ланок освіти – від дошкільної до вищої, приведення його у відповідність до потреб суспільства і ринкової економіки, власне і якісне навчально-методичне і технічне забезпечення, розширення форм доступу для отримання якісної середньої та вищої освіти, створення для цього відповідного ергономічного та розвивального середовища, надання батькам та дітям якомога ранньої психологічної і навчально-методичної допомоги та ряд інших.

На даний час майже повною мірою програмно і навчально-методично забезпечено **початкову ланку спеціальної освіти** дітей з порушеннями зору. Для цього в лабораторії психології Інституту спеціальної педагогіки АПН України розроблено оновлені програми з основ наук для підготовчого та 1-4 класів, в яких реалізовано зміст і вимоги Державного стандарту [3], якими забезпечено всі навчальні заклади, та програми корекційних занять. Розпочато розробку оригінальних підручників та навчальних посібників, здійснено адаптацію підручників масової початкової школи до зорових можливостей дітей з ушкодженням зором. Завершується розробка науково-методичних посібників та методичних рекомендацій для вчителів з питань реалізації нового змісту початкової освіти в практиці навчання дітей сліпих та зі зниженим зором.

Такого ж оновлення змісту відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» потребує **дошкільна ланка спеціальної освіти** дітей з порушеннями зору. Впродовж 2009-

2011 рр. буде здійснено розробку нових загальноосвітніх і корекційних програм для дітей сліпих та зі навчально-методичне забезпечення.

Однак недостатньо дослідженим залишається період ранньої корекції та розвитку сліпої і слабозорої дитини в умовах сім'ї. Між тим сучасні соціальні та економічні умови все більше впливають на зростання ролі сім'ї у вихованні та корекційному навчанні дітей з психофізичними порушеннями. Все більше батьків бажають виховувати своїх дітей з допомогою спеціалістів. Саме батьки часто стають ініціаторами зміни організаційних форм і змісту навчання дітей з тими чи іншими відхиленнями в розвитку.

В практиці поступово накопичується певний досвід надання дитині з ушкодженням зором **ранньої корекційної допомоги** у відповідних центрах, однак спеціальних досліджень цієї галузі в Україні не проводилося. Відомо, що батьки, які мають дітей з глибокими порушеннями зору, потребують суттєвої допомоги. На основі емпіричних даних та вивчення досвіду нами підготовлено ряд посібників на допомогу родині, в якій підрастає і виховується сліпа або слабозора дитина, зокрема про виховання такої дитини від народження до 6 років життя, про її підготовку до школи, про розвиток уміння бачити (Л.С. Вавіна, В.М. Ремажевська). Вкрай необхідною є розробка й відповідних рекомендацій для тих осіб, які втратили зір в дорослому віці, про те, як адаптуватися самому і адаптувати навколишнє середовище до нової ситуації в житті. Ці проблеми потребують наукового обґрунтування, науково-методичного та особливого науково-дидактичного забезпечення. Постає необхідність у спеціальному вивченні проблем сімейного виховання дітей з порушеннями зору, розробці нових організаційних і педагогічних технологій включення батьків у корекційно-виховний процес, системи взаємодії з ними, психолого-педагогічної підтримки сім'ї та осіб, які втратили зір в дорослому віці.

Вивчення і узагальнення специфічних особливостей корекційно-реабілітаційної роботи батьків на певних вікових етапах розвитку незрячих і слабозорих дітей, і вчасне ознайомлення з ними батьків дозволить не лише скоригувати, а й попередити появу вторинних відхилень в розвитку, досягнути максимально можливого особистісного становлення кожної дитини з метою інтеграції в колектив, а надалі й в соціум.

На сучасному етапі розвитку тифлологічної науки все більшого значення набуває розробка технологій **психолого-педагогічного супроводу** розвитку, навчання і виховання дітей з порушеннями зору. В лабораторії тифлопедагогіки завершується дослідження питань психологічного супроводу дітей молодшого шкільного віку в процесі навчання, опубліковано декілька науково-методичних посібників (В.В. Кобильченко), планується розробка цього напрямку на етапі дошкільного навчання. Як засвідчують останні

дослідження (Т.М. Гребенюк), цього ж супроводу потребують і студенти з вадами зору вищих навчальних закладів освіти. Отож ця проблема актуальна і потребує подальшого дослідження.

На часі й розробка ідей *інтегрованої освіти* дітей з порушеннями зору. В Інституті спеціальної педагогіки спільно з ГО «Крок за кроком» проведений пошуковий експеримент, розроблено тимчасове положення, деякі матеріали методичного характеру, проведено низку тренінгів і конференцій різного рівня для практиків з питань інтеграційного навчання учнів з особливими потребами. Розробка питань організаційного плану продовжується й нині спільно з канадськими фахівцями.

У світі визнано, що інтеграція є економічним етапом розвитку системи спеціальної освіти, який зумовлений пересмисленням суспільством і державою свого ставлення до інвалідів, визнанням їхніх прав на отримання рівних з іншими можливостей в різних галузях життя, включаючи й освіту [1, с.48]. Інтеграція не протиставляється системі спеціальної освіти, а передбачає врахування рівня розвитку і можливостей кожної дитини. Вона розрахована на дітей, які за рівнем психофізичного і мовленнєвого розвитку відповідають нормі і готові до сумісного навчання зі здоровими дітьми. До цієї категорії можна віднести й дітей з порушеннями зору.

Інтеграція не означає закриття спеціальних шкіл, не виключає досягнень спеціальної освіти як соціального інституту. Навпаки, підкреслює необхідність свого подальшого розвитку як ціннісного прошарку культури нашої держави. Однак ми маємо йти не шляхом запозичення зарубіжного досвіду, а своїм шляхом, не революційним, а еволюційним, поступовим. Насамперед необхідна розробка національного варіанту моделі освітньої інтеграції, яка забезпечить реальну взаємодію структур масової і спеціальної освіти.

Без сумніву, інтегроване навчання – інноваційна освітня технологія, що дозволяє ефективніше соціалізувати дітей з різними проблемами розвитку. Його запровадження може здійснюватися і в початкових, і в середніх, і у вищих навчальних закладах освіти. Прикладів такої успішної інтеграції можна навести чимало. Окремі загальноосвітні масові школи Львова, Білої Церкви, Луганська самостійно розпочали інтегроване навчання дітей з психофізичними порушеннями. Спостерігаємо за таким досвідом і в Києві на базі середньої школи № 36, серед інтегрованих дітей якої є й діти з порушенням зору.

Все більш зростаюча активність молоді з порушеннями зору в отриманні *професійної освіти* гостро ставить низку проблем, пов'язаних з наданням інвалідам по зору спеціальної допомоги як в процесі вступу до вищих навчальних закладів, так і під час навчання в них. Психолого-педагогічний супровід студентів з порушеннями зору, як засвідчують результати

дослідження Т.М. Гребенюк [2], передбачає формування у них сукупності компонентів, які не лише допомагатимуть в опануванні освітніми програмами, а й сприятимуть адаптації інвалідів по зору в студентському середовищі. Лише комплексний підхід до соціально-психологічного супроводу з врахуванням індивідуальних проблем кожного конкретного індивіда дозволить нівелювати специфічні труднощі, пов'язані з отриманням професійної освіти незрячими і слабозорими студентами.

У зв'язку з цим виникає необхідність в розробці наступних питань.

- моделей змісту, організації і методичних підходів до неперервної освіти інвалідів по зору;

- ролі громадських організацій в отриманні ними професійної освіти;

- ролі ЗМІ (засобів масової інформації) в профорієнтації учнів спеціальних закладів освіти дітей з порушеннями зору.

Важливим є вивчення зарубіжного досвіду з цих питань, але не механічне його запозичення, а створення власних раціональних моделей отримання професійної освіти та працевлаштування інвалідів по зору. Деякий досвід з цих питань вже має Інститут корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, Університет розвитку людини «Україна», Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди та інші вищі навчальні заклади.

В контексті викладеного постає наступна актуальна проблема – *профорієнтаційна та трудова підготовка* дітей з вадами зору в умовах спеціальної школи. На сучасному етапі становлення системи спеціальної середньої освіти інваліда по зору не задовольняє та трудова підготовка, яку він отримує в школі. Рекомендації МОН України з профіліпв трудової підготовки дітей незрячих і зі зниженим зором не враховують потреб сучасного ринку праці і можливостей цієї категорії учнів. Необхідна переорієнтація практиків на організацію профільного навчання учнів з врахуванням місцевих і регіональних потреб ринку праці, можливостей отримання професійної освіти і працевлаштування випускників.

Постає наступна актуальна проблема наукових досліджень в цій галузі – наукове обґрунтування системи *профільного навчання* учнів з вадами зору. На профільне навчання в Україні перейшли майже всі загальноосвітні середні школи. Досвід профільного навчання учнів Харківської обласної гімназії ім. В.Г. Короленка переконув в тому, що саме профільна підготовка до отримання випускниками спеціальних шкіл вищої професійної освіти найбільш якісно забезпечує як профорієнтацію, так і наступну спеціалізацію випускників спеціальних навчальних закладів освіти. Минулого навчального року 100% випускників Харківської гімназії поступили до вищих навчальних

закладів. З числа незрячих випускників гімназії вини в аспірантурі зі спеціальності корекційна педагогіка навчається 2 особи (А. Бутейко, О. Тільна) та випускник Харківської спеціальної школи-інтернату №12 для слабозорих дітей А. Орлов. Це засвідчує високий інтелектуальний рівень інвалідів по зору, сформоване у них прагнення до дальшого саморозвитку та самовдосконалення.

Щоб ширше запровадити профільне навчання в школах для дітей з порушеннями зору, необхідно глибоко вивчити існуючий досвід, розробити Концепцію профільного навчання цієї категорії учнів, визначити доступний їм перелік профільів, розробити програмне і навчально-методичне забезпечення.

Увагу практиків у зв'язку з цим варто звернути на наступні важливі для запровадження профільного навчання напрямки роботи:

- спеціальну психологічну підготовку учнів, яка включає адекватне ставлення до своєї інвалідності;
- формування у них навичок спілкування, соціально-побутового орієнтування і мобільності;
- формування загально навчальних умінь в умовах зорової недостатності, зокрема вміння раціонально користуватися збереженими аналізаторами, вільно володіти системою Брайля, кратковислу, технічними засобами отримання і переробки інформації тощо;
- розвиток пізнавальних та інтелектуальних характеристик своїх випускників, трудової та професійної активності, мотивації до навчання, до опанування знань;
- якомога рання та ефективна профорієнтація, в тому числі виявлення здібностей учнів та їх розвиток, що надзвичайно важливо для подальшого професійного вибору.

Розкриті в статті та багато інших проблем можуть стати її предметом уваги «Асоціації тифлопедагогів України» та її місцевих осередків, наукових досліджень викладачів кафедри тифлопедагогіки.

Література

1. Актуальні проблеми інтегрованого навчання: М-лы Международ. научно-практ. конф. по проблемам интегрированного обучения лиц с ограниченными возможностями здоровья. – М., 2001.
2. Гребенюк Т.М. Соціально-психологічна адаптація інвалідів з вадами зору до навчання у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук /Т.М. Гребенюк. – Київ, 2008.
3. Державний стандарт початкової освіти дітей з порушеннями зору. – К., 2004.
4. Засенко В.В. Безпечення неперервної освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку – вимога сьогодення //Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: – Вип. 10./ За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К., 2008. – С. 91-96.

УДК: 159.422.76.376.33

Рецензент
Литовченко С.В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ СУРДОПЕДАГОГІКИ

Жук В.В.
м. Київ

У статті означені актуальні питання сучасної дошкільної сурдопедагогіки, що потребують ґрунтовного вивчення та запропоновані можливі шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: діти з порушеннями слуху, методи навчання дітей з порушеннями слуху, дошкільна підготовка дітей з порушеннями слуху.

В статті обозначены актуальные вопросы современной дошкольной сурдопедагогике, которые требуют глубокого изучения и предложены возможные пути их решения.

Ключевые слова: дети с нарушениями слуха, методы обучения детей с нарушениями слуха, дошкольная подготовка детей с нарушениями слуха.

In clause are designated actual questions modern preschool sурдопедагогике which demand deep studying and possible ways of their decision are offered.

Keywords: children with hearing disorder, methods of training of children with hearing disorder, preschool preparation of children with hearing disorder.

Загальновідомо, що дошкільний вік є сензитивним періодом для сенсорного, пізнавального, мовленнєвого розвитку дитини. Особливо важливим цей час є для дитини, розвиток якої відбувається в умовах слухової депривації, адже порушення слуху спричиняє звуження потоку інформації, яка надходить до свідомості дитини, суттєво ускладнює встановлення соціальних контактів як на родинному рівні, так і поза межами родини, що в свою чергу, зумовлює виникнення вторинних наслідків порушення слуху.

Ми поставили за **мету** розглянути у загальних рисах стан дошкільної педагогічної допомоги дітям з порушеннями слуху у нашій країні. Відповідно до зазначеної мети ми виконували **завдання:** проаналізувати деякі аспекти дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху у нашій країні, означити нерозв'язані питання та запропонувати можливі шляхи вирішення проблем, що існують.

У нашій країні функціонує мережа дошкільних закладів для дітей з порушеннями слуху: спеціальні дитячі садочки, спеціальні групи при загальноосвітніх садочках, реабілітаційні центри. Втім, на жаль, не всі глухі діти і діти зі зниженим слухом охоплені дошкільним навчанням.

За даними опитування, проведеного лабораторією сурдопедагогіки, понад 40 % дітей, які прийшли до школи в останні роки, не мали ніякої дошкільної підготовки.